

การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักความเชื่อด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา*

SOCIAL DEVELOPMENT USING BUDDHIST BELIEFS

พระมหาพชร กิตติวรมณี

Phramaha Phachara Kittiwaramedhi

วัดสระแก้ว อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

Wat Sakaeo Maung Sakaeo Sub-district Sakaeo Province, Thailand

E-mail: phacharakiti@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักความเชื่อด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย แม้จะมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่ตาม แต่คนบางส่วนใหญ่นั้นในสังคมก็ยังคงมีความเชื่อในเรื่องที่เร้นลับ อีกมากซึ่งเป็นสิ่งที่มีมาช้านานแล้วในสังคมไทยสมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน โดยทั่วไปความเชื่อมักจะมีเรื่องของความผูกพันกันอยู่ในของคนในสังคมที่แฝงอยู่ และสะท้อนออกมาในรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนั้น พระพุทธศาสนาก็มีส่วนช่วยให้สังคมมีการพัฒนาได้ซึ่งมีการประกอบพิธีกรรม ๆ ต่างและสามารถพัฒนาสังคมได้คือ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาก็จะมีความร่วมแรงร่วมใจของคนในสังคมที่มารวมพิธีกรรมเพื่อให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้แต่กระนั้นในส่วนของคนแต่ละคนมักมีความเชื่อ และศรัทธาต่อสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป จนนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมตามรูปแบบความเชื่อของแต่ละคน และไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมประเภทใด ๆ ก็ตามล้วนแต่มีสารัตถะอยู่ที่การเสริมสร้างความดีงาม และความบริสุทธิ์แห่งความคิดของผู้ร่วมพิธีกรรมเป็นพื้นฐาน เป็นต้นว่า การกราบไหว้หรือบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างกำลังใจ และความเป็นสิริมงคลให้แก่ตน หาใช่เป็นไปเพื่อการวิงวอนร้องขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการทำบุญให้กับญาติที่ตายไปแล้วไม่ว่าอย่างไรก็ตามการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาก็สามารถพัฒนาสังคมได้เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพุทธนั้น เป็นหลักให้สังคมมีความสามัคคี และช่วยเหลือกันและกันจนให้เกิดมีความสุขในสังคมได้

คำสำคัญ: การพัฒนา, ความเชื่อ, พิธีกรรมทางพุทธศาสนา

Abstract

Social development based on the beliefs of Buddhist rituals in Thai society, despite their roots in Buddhism. But some people in society still believe in the mystery. Which is something that has been around for a long time in Thai society before until now In general, beliefs tend to have implications for the underlying social connections. And reflected in the form of various rituals, therefore, the Buddha Sana can contribute to the development of society, where various rituals are performed and able to develop society is Performing various rituals In Buddhism, there will be the cooperation of the people in society who come to join the rituals for the society to become one. Even so, there is always a belief in each person's part. And believe in different things Leading to the practice of the ritual according to the beliefs of each person And whether it is any type of ritual, it has the essence of enhancing goodness. And the purity of the thoughts of the participants of the ritual is fundamental. For example, worshipping or worshipping the jewels Which is an expression of faith in Buddhism to strengthen one's morale and prosperity Not for the invocation of the sacred Or making merit for dead relatives Regardless of the ritual of the Lord Buddha. Can develop society because of the Buddhist rituals It is the principle that society is harmonious and can help each other to create happiness in society.

Keywords: Development, Belief, Buddhist rituals

บทนำ

การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักความเชื่อด้านพิธีกรรมทางศาสนานั้นเป็นหลักการประยุกต์ใช้เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน โดยเน้นการประยุกต์ใช้หลักพิธีกรรมทางศาสนา มาปรับใช้เพื่อบรรเทาทุกข์ของสังคมในปัจจุบัน พิธีกรรม คือ ระเบียบแบบแผนที่เป็นแบบอย่าง มีระบบ ขั้นตอน ปฏิบัติสืบทอดกันมา พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง พิธีกรรมที่ชาวพุทธปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำมี 2 อย่าง คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระสงฆ์โดยตรงซึ่งถือว่าเป็นพุทธบัญญัติ และพิธีกรรมที่เป็นกิจของฆราวาส ที่ได้รับการสืบทอดมาจากพุทธศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ได้แก่ พิธีอุปสมบท พิธีกรรมการรับภุชชิน พิธีกรรมการเข้าพรรษา และการปวารณาออกพรรษา เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมที่เป็นกิจของฆราวาสนั้น เป็นเรื่องพิธีที่ชาวพุทธควรปฏิบัติ ที่เรียกว่าบุญพิธี และทานพิธี ได้แก่ 1) พิธีกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา

2) พิธีกรรมการการทำบุญมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันเกิด ทำบุญวันแต่งงาน ทำบุญถวายสังฆทาน ฯลฯ 3) พิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญงานศพ ทำบุญครอบรอบวันตาย ทำบุญอุทิศต่าง ๆ เป็นต้น การพัฒนาสังคมในชุมชนโดยการใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนาให้ความรู้ความเข้าใจก่อน ให้ปฏิบัติธรรมให้เห็นเป็นจริง

การพัฒนาสังคม

คำว่า “การพัฒนาชุมชน” มาจากแนวความคิด “การศึกษามวลชน” (Mass Education) ในประเทศแถบทวีปแอฟริกาที่เป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ซึ่งมีหลักการว่า การสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีนั้นสามารถเริ่มจากหน่วยเล็ก ๆ ในชุมชนและจะต้องมุ่งไปที่สังคมโดยรวม เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาเรียนรู้ ตระหนักและได้เข้ามามีส่วนร่วมถึงขั้นสูงสุดคือการเข้าไปควบคุมการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจสังคมที่ขึ้นรอบตัวของเขาเอง (ติน ปรัชญพฤทธิ์, 2555) การศึกษามวลชนเป็นการศึกษานอกระบบมากกว่าการศึกษาในระบบ เพื่อให้ประชาชนตื่นตัวและรับผิดชอบตนเองต่อไป การพัฒนาสังคมเป็นการพัฒนาประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556) โดยมีหลักธรรมและพิธีกรรมทฤษฎีทางตะวันออกเป็นแนวความคิด หลักการและวิธีการปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานดั้งเดิม คือเป็นกระบวนการให้การศึกษแก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดให้มีศักยภาพและสามารถพึ่งตนเองได้หรือช่วยตนเองได้ในทุกด้าน

ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงเป็นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมในทุกด้านเพื่อที่จะสามารถจัดการกับปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของตนเองได้ การดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและต้องการผู้ปฏิบัติงานที่มีบุคลิกภาพเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วยองค์ความรู้ทั้งในด้านศาสตร์และศิลป์ เพื่อทำงานร่วมกันกับประชาชนและชุมชนกับสังคมในการที่นำพาไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชนนั้นคือการที่คนในชุมชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

หลักความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง แนวคิดและความรู้สึกที่ส่งผลต่อจิตใจของคนและสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของสังคมและการยอมรับของกลุ่มคนในยุคนั้น ๆ (พทยา สายหู, 2544) ผู้เขียนบทความหมายถึงความเชื่อที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบันซึ่งจำแนกได้ออกเป็น 3 ประเภท 2 ประเภท คือ 1) ความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันทั้งประเทศ 2) ความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันเฉพาะท้องถิ่น จากอดีตความเชื่อเหล่านี้ได้ส่งผลมาถึงปัจจุบันในลักษณะพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556) คือ 1) พิธีกรรมส่วนรวมถือปฏิบัติกันทั้งประเทศได้แก่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาซึ่งดำรงอยู่ในสถานะศาสนาประจำชาติ และ 2) พิธีกรรมที่ถือปฏิบัติกันเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นตามช่วงเวลาสำคัญประจำปีที่สุดคล้องต่อการดำเนินชีวิตโดยได้รับความ

ร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชนและสังคม อันเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตจากสภาพเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม

ความเชื่อ คือ ความรู้สึกที่คล้อยตาม หรือเห็นด้วย หรือเห็นเป็นจริงเช่นนั้นด้วยความเชื่อ ของมนุษย์ส่วนมากเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น มีผลต่อ วิถีชีวิตมนุษย์ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้ หรือไม่สามารถค้นพบคำตอบในสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติทำให้เกิดความหวาดกลัวธรรมชาติ (นางสาวพิมพ์พิลัย หงษา, 2559) พยายามสร้างจินตนาการเพื่อจะได้นำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ทางจิตใจ ด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับ ความเชื่อนั้น ๆ โดยความเชื่อเหล่านั้นได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลานความเชื่อเหล่านั้น ถ้าหากมีนำไปปฏิบัติสืบทอดกัน อย่างต่อเนื่องและยาวนาน ก็จะกลายเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อ และจะถูกนำมากล่าวอ้าง ในที่สุดจะค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปเป็นพิธีกรรม ประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติที่หลากหลาย จนถึงปัจจุบันนี้

ดังนั้น ความหมายของความเชื่อ น่าจะมีความหมายถึง “สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ได้ให้ การยอมรับนับถือ ทั้งที่มีให้เห็นปรากฏเป็นตัวเป็นตนมีอยู่จริงหรือไม่ปรากฏเป็นตัวตน และการยอมรับนับถือนี้ อาจจะมีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้หรืออาจจะมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ ให้เห็นเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นเลยก็ได้” ซึ่งบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วนมีความเชื่อที่ หลากหลาย อันเป็นที่มาของ ความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณีมีธรรมเนียมและรูปแบบการ ปฏิบัติที่แปลกและแตกต่างกัน สามารถแบ่งออกได้เป็นประเภท ดังนี้

ประเภทแรก คือ ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อ ในเรื่องของกฎแห่งกรรม ว่ามนุษย์เราเกิดมาในภพภูมิที่ติบ้างไม่ติบ้าง เป็นไปตามกฎแห่งกรรม ที่ทำไว้ จิตที่ได้รับการอบรมแล้วถ้าหากหมดสิ้นกิเลสก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ ประณีต มีความสุข ความเจริญ ประเสริฐและสูงขึ้น แต่ถ้าหากจิตไม่ได้รับการอบรม ปลดปล่อยทิ้งไว้ตาม สภาพเดิมที่เป็น ปลดปล่อยให้สกปรกเศร้าหมองเพราะตกเป็นทาสของกิเลส

ประเภทที่สอง คือ ความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและมีผลต่อการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ยึดถือนำมาเกี่ยวโยงเข้ากับวิถีการ ดำเนินชีวิต เมื่อมนุษย์มีความเชื่อเกิดขึ้นก็ต้องกำหนดเป็นรูปแบบของพิธีกรรมเกิดขึ้นตามมา การที่ความเชื่อของคนแต่ละชุมชนมีแนวทางยึดถือและปฏิบัติที่แปลก แตกต่าง อาจจะคล้ายกัน หรือเหมือนกัน จากการกำหนดสร้างรูปแบบปฏิบัติขึ้นเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อ ในวิถีชีวิตของ ตนเองภายในชุมชนสืบทอดกันมา โดยระยะแรกเริ่มอาจเกิดขึ้นเพียงในกลุ่มความเชื่อ กลุ่มเล็ก ๆ ค่อย ๆ กระจายไปสู่คนกลุ่มอื่นในชุมชนอื่น ๆ หรือต่างชุมชน ที่อาจจะมีความเชื่อ ที่เห็นคล้อย ตามรับเอาความเชื่อ และแนวการปฏิบัติทางพิธีกรรมนำไปใช้ในชุมชนของตน จึงเกิดการ แพร่กระจายสู่ชุมชนขยายวงกว้างจากชุมชนสู่ชุมชน จากสังคมในระดับท้องถิ่นไปสู่สังคมใน ระดับ ชาติและความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มของความเชื่อ ดังนี้

1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัยและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม : ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่วไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ (เมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธมมจิตโต), 2535)

2. ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ : สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิด วัฏสงสารตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา (กรมการศาสนา, 2556)

3. ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ: ก็ยังคงเป็นคำสอนตามหลักทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือคาถาของพระอัสสชิ ตอบคำถาม พระสารีบุตรได้ถามถึงใจความของพระพุทธศาสนาว่า มีอยู่อย่างไรโดยย่อที่สุด “สิ่งเหล่าใดเกิดมาเพราะมีเหตุทำให้เกิด” พระตถาคตเจ้าแสดงเหตุของสิ่งเหล่านั้น พร้อมทั้งแสดงความดับสิ้นเชิงของสิ่งเหล่านั้น เพราะหมดเหตุ (ชาญวิทย์ ปรีชาพาณิชพัฒนา, 2564)

4. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ : เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 22 ข้อ 191 ปัญจกนิบาตร อังคุตตรนิกาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2542) “...คูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ธรรม 5 อย่าง คือ 1) ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ 2) ผู้เว้นจากการลักทรัพย์ 3) ผู้เว้นจากการประพฤติผิดในกาม 4) ผู้เว้นจาก การพูดปด 5) ผู้เว้นจากการตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย คูกรภิกษุ ทั้งหลายบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง เหล่านั้นแล ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมที่เจริญแล้วต่างก็มีประเพณีและพิธีกรรมที่เฉพาะของตน พิธีกรรมเป็นเครื่องชี้ถึงความสามัคคีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ สำหรับประเทศไทยซึ่งคนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธนั้น พิธีกรรมส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การไหว้พระสวดมนต์ การทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อและหลักการของพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนานี้เรียกว่า ศาสนาพิธี ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ศาสนพิธีสำหรับพระ หมายถึง ระเบียบพิธีที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เช่น พิธีอุปสมบท พิธีสวดปาติโมกข์ เข้าพรรษา รับกฐิน เป็นต้น ซึ่งแต่ละพิธีนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบของคณะสงฆ์ เวลาและสถานที่ ที่เฉพาะสำหรับพิธีนั้น ๆ ในส่วนที่เป็นระเบียบตามประเพณีนิยม เช่น กิจวัตรประจำวัน ที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติอย่าง

สม่ำเสมอ เช่น การออกบิณฑบาต การทำวัตรเช้า เย็น การศึกษาพระธรรมวินัย การสั่งสอนพระธรรมให้กับประชาชนทั่วไป (นครเออร์, 2564)

2. ศาสนพิธีสำหรับชาวบ้าน เป็นระเบียบแบบแผนที่ผู้นับถือพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติ ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดต่าง ๆ คือ กุศลพิธี เป็นพิธีเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ได้แก่ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การรักษาอุโบสถศีล การเวียนเทียนในวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา บุญพิธี เป็นพิธีทำบุญตามประเพณีนิยม มี 2 ประเภท คือ การทำบุญเนื่องในงานมงคล คือ การทำบุญเพื่อความสุขความเจริญ เช่น การทำบุญวันเกิด งานมงคลสมรส เป็นต้น การทำบุญเนื่องในงานอวมงคล คือ การทำบุญในงานศพ การทำบุญเนื่องในวันครบวันตาย 100 วัน เป็นต้น ทานพิธี ได้แก่ การถวายทานโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งมี 2 ประเภทคือ ปาฏิบุคลิกทาน ได้แก่ ทานที่ทำถวายเฉพาะเจาะจงบุคคล เลือกวัด เลือกพระสงฆ์ที่จะถวาย สังฆทาน ได้แก่ ทานที่ถวายแก่สงฆ์โดยรวม โดยไม่เลือกวัดและพระสงฆ์ที่รับทาน เช่น การถวายสังฆทาน การทำบุญตักบาตร เป็นต้น ปกิณกพิธี เป็นพิธีเบ็ดเตล็ดที่เกี่ยวข้องกับพิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น การแสดงความเคารพพระสงฆ์ การอาราธนา การประเคนของ การนิมนต์พระ การกรวดน้ำ เป็นต้น

3. คุณค่าและประโยชน์ของงานพิธีกรรม งานพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนพิธี พระราชพิธี งานพระราชกุศล และรัฐพิธี ย่อมแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นพุทธศาสนิกชน และเอกลักษณ์ของชาติไทย เช่น พระราชพิธี พิธีชมงคล จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ปัจจุบันนี้ไม่มีชาติใดปฏิบัติพิธีนี้เลยเป็นการเชิดหน้าชูตาของคนไทยว่าเป็นชนชาติที่มีอารยธรรม นอกจากนั้นงานพิธีต่าง ๆ ยังเป็นการฝึกวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้ากับชีวิตชุมชนและสังคมให้มีวินัยในที่นี้ไม่ใช่กฎข้อบังคับแต่เป็นแบบอย่างที่ทำสืบ ๆ กันมา และเป็นที่ยอมรับของชุมชน เพราะเวลาประกอบพิธีทุกคนต้องทำเหมือนกัน เช่น นั่ง ยืน เดิน ในลักษณะที่เรียบร้อย และอยู่ในอาการที่สงบไม่ทำเสียงเฮฮา เป็นต้น และยังเป็นเครื่องนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าร่วมพิธีแล้ว ย่อมจะทำให้เกิดความสงบ เยือกเย็น เกิดความซาบซึ้ง ใจสบาย ปัญญาย่อมเกิดขึ้นสามารถที่จะเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปได้งานพิธียังเป็นรูปแบบที่จะสื่อธรรมสำหรับ คนหมู่ใหญ่ การรวมคนเป็นหมู่ใหญ่ นอกจากการนัดหมายแล้ว ก็ยังมีพิธีกรรมที่จะดึงคนให้มาร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ และเป็นโอกาสที่จะสื่อธรรมแก่คนเหล่านั้นได้ เพราะคนที่มาร่วมทำกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ก็ย่อมมีแนวความคิดที่ไม่ขัดแย้งกัน และเข้ากันได้ การสื่อธรรมก็สะดวกยิ่งสำหรับคนหมู่ใหญ่

3.1 ประโยชน์ของพิธีกรรม คนเป็นจำนวนมากที่เห็นพิธีกรรมเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระและเสียเวลาโดยใช่เหตุ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นไม่ได้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงระเบียบวิธีและแก่นแท้ของพิธีกรรมนั้น ๆ จึงทำให้เห็นเป็นเรื่องที่ไม่มีคุณค่าไม่มีเหตุผลและงมงาย แท้จริงแล้วพิธีกรรมทางศาสนามีประโยชน์มากมาย เช่น

เป็นเครื่องมือสืบทอดพระพุทธศาสนาทำให้เกิดความรักและสามัคคีของคนในสังคมนั้น ๆ, แสดงถึงความเจริญทางจิตใจของคนในสังคมเป็นเครื่องจูงใจให้คนทำความดี ละเว้นความชั่ว, ทำให้เกิดความอึดเอิบใจ

3.2 คุณลักษณะของพิธีกรรมที่ดี พิธีกรรมที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ เพื่อให้เกิดกุศล, เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย, เพื่อความสงบและร่มเย็นของสังคม, ความสามัคคีของหมู่คณะ, ความอยู่รอดของศาสนา, สร้างศรัทธาในศาสนา, กระบวนการ, ตรงไปตรงมา, เรียบง่าย, ไม่ฟุ่มเฟือย, ไม่มีพิธีการมาก

การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักความเชื่อด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ในสภาพปัจจุบันนี้ กระแสวัตถุนิยมรุนแรงส่งผลให้ค่านิยมทางด้านจิตใจถูกละเลยไป องค์ประกอบสำคัญทั้งในด้านศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ ศาสนธรรมและศาสนพิธีกรรม กำลังมีปัญหาทั้งภายในและภายนอกอยู่รอบด้าน เนื่องจากชาวพุทธบางคนละเลยการประพฤติปฏิบัติในศีลธรรม ไม่เว้นแม้ผู้ที่เข้ามาบวชในศาสนาบางคนเมื่อบวชแล้วไม่สนใจศึกษาและปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัย อาศัยช่องทางจากความเชื่อความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยของชาวพุทธแสวงหา ประโยชน์โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น แสวงหาลาภสักการะโดยยื่นปีกหลักรับบิณฑบาตและเรียไรเงินทองเพื่อประโยชน์ตนเอง บางครั้งตั้งตนเป็นหมอดูทำนายทายทักบอกใบ้ให้หวย เป็นหมอยา หมอเสน่ห์หลอกลวงให้ประชาชนหลงผิด ปฏิบัติผิด และยิ่งกว่านั้นชาวพุทธบางคนถึงขนาดปลอมบวชเป็นพระภิกษุสามเณร แล้วใช้อุบายหลอกลวงที่แยบยลจนกลายเป็นข่าวตามสื่อมวลชนอยู่บ่อยครั้ง สร้างความเสียหายต่อสถาบันพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม ยากที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว (มหาวิทยาลัยรังสิต, 2540)

ประเทศไทยนั้นพิธีกรรมทางพุทธศาสนามีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่นพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธกับพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ปัจจุบันพิธีกรรมแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้างแต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้องขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้พิธีกรรมหรือวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา

พิธีกรรมและความเชื่อ มีความเป็นมาและเริ่มต้นอย่างไร พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ถ้าสังเกตให้ดีจะมีปรากฏให้พบเห็นในชีวิตประจำวันมากมาย ตั้งแต่เช้าตรู่เริ่มต้นวันใหม่ของ

การดำเนินชีวิตของคนในสังคมแต่ละวัน ซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้ปฏิบัติกันอยู่นั้นเราท่านอาจทราบหรือไม่สามารถจะทราบได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงต้องมีและจุดเริ่มต้นแหล่งที่มา พิธีกรรมและประเพณี หรือแหล่งกำเนิดใด แต่นักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์ท่านได้ให้ความสนใจ ศึกษา ค้นคว้า เพื่อหาเหตุผลสนับสนุนแนวคิดไว้หลายท่าน ขอนำมากล่าวอ้างเพียงท่านเดียว คือ อีแวน พริทซาร์ท กล่าวถึง ความเชื่อที่สามารถโยงใยไปถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นไว้อย่างน่าสนใจว่า “มนุษย์สัมพันธ์กับ ธรรมชาติและปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น มีผลกระทบต่อชีวิตที่มนุษย์ไม่” สามารถหาคำตอบ หรืออธิบายได้ เป็นเหตุให้มนุษย์เกรงกลัวและเคารพธรรมชาติเมื่อต้องการความปลอดภัยในชีวิต จึงเกิดการอ้อนวอน ร้องขอ และการเซ่นสังเวยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่มนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ จะคิดค้น เมื่อประสบผลก็กลายเป็นความเชื่อ เป็นพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา (ณัฐพงษ์ สังข์กลิ่นหอม, 2556)

1. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม สภาพปัญหาสังคมไทยยุคโลกาภิวัตน์ทั้งหลายทั้งปวงมาจากความสับสนวุ่นวายทางจิตใจ จิตใจเยวชน ไม่นั่นคง ไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดมั่น องค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีนโยบายในการแก้ปัญหาที่จริง แต่ขาดการปฏิบัติต่อเนื่อง และจริงจัง องค์กรทางศาสนา หลักธรรมคำสอน และพระสงฆ์เท่านั้น จะเป็นผู้สร้าง ผู้ชี้ทางและเป็นผู้นำทางทางจิตใจของเยาวชนไทย เป็นผู้อธิบายค่านิยมที่ถูกต้อง ผู้อธิบาย ความดี ความชั่ว ความจริงของโลกและความสุขอันแท้จริงของชีวิต เป็นผู้ชี้แนะความสว่าง ความสงบ ทั้งแก่เยาวชน และแก่คนไทยทุกคนให้พบแต่ความสุข ความเจริญ แต่นั่นก็หมายถึงว่า พระสงฆ์เองก็ต้องพัฒนาตนเอง ให้อยู่ในสภาวะที่พร้อมจะช่วยเหลือสังคม แก้ปัญหาสังคม ไม่เป็นปัญหาสังคมเสียเอง การพัฒนาสังคมโดยใช้หลักความเชื่อด้านพิธีกรรมพระพุทธศาสนาสามารถช่วยแก้ไขปัญหาของสังคมได้และช่วยให้เกิดการพัฒนาของสังคมให้เป็นระเบียบแบบแผนที่เป็นแบบอย่าง มีระบบ ขั้นตอน ปฏิบัติสืบต่อกัน พิธีกรรมที่สามารถทำให้สังคมมีการพัฒนาได้แก่ 1) พิธีกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา วันออกออกพรรษา 2) พิธีกรรมกรรมการทำบุญมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันเกิด ทำบุญวันแต่งงาน ทำบุญถวายสังฆทาน ฯลฯ 3) พิธีกรรมเกี่ยวกับงานอวมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญงานศพ ทำบุญครอบรอบวันตาย ทำบุญอุทิศต่าง ๆ เป็นต้น

2. ประโยชน์ของการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและสามารถพัฒนาสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้ 1) เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา 2) เป็นการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของพระพุทธศาสนา 3) เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทย 4) เป็นการสร้างความสามัคคีแก่ส่วนรวม 5) เป็นการสร้างบุญกุศลให้แก่ตนเอง 6) เป็นการสร้างปัญญา ทำให้เกิดความสงบ เข้าถึงธรรม 7) เป็นการสร้างระเบียบวินัยให้แก่

ตนเอง 8) เป็นโอกาสที่จะได้ฟังธรรมะจากพระสงฆ์ร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่นพิธีกรรมวันสำคัญ ของพระพุทธศาสนานั้นเป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นจริง เช่น การกราบ การไหว้ การคำนับ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความรู้สึกของผู้กระทำว่า มีความเคารพนับถือ นอบน้อม ยำเกรง เป็นต้น ต่อสิ่งหรือบุคคลนั้นและเน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ คือจุดมุ่งหมายใหญ่ ทำให้ให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ สาเหตุที่ทำให้เพราะเกิดความเชื่อในอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติที่ใจเท่านั้นสัมผัสได้ การประกอบพิธีกรรมนั้นมีความหวังว่า สิ่งเหล่านั้นจะทำให้สมหวังได้ งานพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่าง ๆ ยังเป็นการฝึกวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้ากับชีวิตชุมชนสังคมให้เกิดวินัยในที่นี้ไม่ใช่กฎข้อบังคับแต่เป็นแบบอย่างที่ทำสืบ ๆ กันมา และเป็นที่ยอมรับของชุมชน เพราะเวลาประกอบพิธีทุกคนต้องทำเหมือน ๆ กัน เช่น นั่ง ยืน เดิน ในลักษณะที่เรียบร้อย และอยู่ในอาการที่สงบไม่ทำเสียงเฮฮา เป็นต้น และยังเป็นเครื่องนำศรัทธาที่จะพาให้เข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไป เมื่อบุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าร่วมพิธีแล้ว ย่อมจะทำให้เกิดความสงบ เยือกเย็น เกิดความซาบซึ้ง ใจสบาย ปัญญาย่อมเกิดขึ้น สามารถที่จะเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้นไปได้

สรุป

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความคิดทางด้านการพัฒนา ด้านจิตใจ เพราะพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นถึงธรรมะที่สามารถนำมาประยุกต์กับการพัฒนาสังคมและ วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสอนให้คนมีความเสียสละช่วยเหลือต่อส่วนรวม มีจิตใจเป็นธรรม ทำให้บุคคลรู้จักตนเอง รู้จักสังคมและทำประโยชน์ต่อสังคม แต่สิ่งหนึ่งที่สังคม ควรตระหนักถึงก็คือการรู้จักเลือกรับเอาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ดั่งงามหรือเหมาะสมมาปรับใช้ในสังคม ไทย พิธีกรรมทางพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมไทยส่วนที่ดั่งงามไว้ไม่ให้เสื่อมสลายไป จากคำกล่าวที่ว่าคนมีจิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว ความคิด จิตใจเป็นตัวควบคุมหรือกำหนด พฤติกรรมทางกาย การพัฒนาบุคคลจึงต้องเริ่มพัฒนาที่จิตใจ ให้เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ มี ความคิดเห็นที่ถูกต้อง เมื่อมีความคิดเห็นถูกต้องแล้วก็จะทำอะไรถูกต้องไปด้วย เครื่องมือในการ พัฒนาจิตใจไม่มีอะไรดีไปกว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจะมีธรรมะในพระพุทธศาสนาмаสอนด้วย ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา การสร้างจิตสำนึกด้านคุณงามความดี ได้แก่ การมีคุณธรรมทางจิตใจ ปราศจากอบายมุข สามารถพึ่งตนเอง

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2556). วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

- ชาญวิทย์ ปรีชาพาณิชย์พัฒนา. (2564). พรหมวิหาร 4. เรียกใช้เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://sites.google.com/site/metawatee/hlak-thrrm-thang-sasna/phrrm-wihar-4>
- ณัฐพงษ์ สังข์กลิ่นหอม. (2556). เรื่องความสำคัญของพิธีกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา. เรียกใช้เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://sites.google.com/site/nathphngssangkhhklnhxmiom/khwam-hmay-khxng-phithikrrm-laea-sasna>
- ติน ปรัชญพฤทธิ. (2555). การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา. (พิมพ์ครั้งที่ 13) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นครเออร์. (2564). ศาสนากับการดำเนินชีวิต. เรียกใช้เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <http://tripopyun.blogspot.com/2013/09/2.html>
- นางสาวพิมพ์ลีย์ หงษา. (2559). เรื่องงานพิธี คุณค่าและประโยชน์. เรียกใช้เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://sites.google.com/site/fon5481136057/hnwy-thi-6/6-3>
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัทธา สายหู. (2544). กลไกของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 13 กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยรังสิต. (2540). วิชาอารยธรรมไทย. ใน เอกสารประกอบการสอน ปีการศึกษา 2540. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- เมธีธรรมมาภรณ์, (ประยูร ธมมจิตโต). (2535). พุทธศาสนากับปรัชญา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.